

ظرفیت‌شناسی حقوقی مشارکت دادن مردم در اقتصاد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل:

۲۱۴۵۶

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۲/۱۲

عنوان گزارش:

ظرفیت‌شناسی حقوقی مشارکت دادن مردم در اقتصاد

نوع گزارش: طرح/لایحه راهبردی ، نظارتی ، پیش‌نویس قانونی

نام دفتر:

دفتر مطالعات حقوقی (گروه حقوق اقتصادی و مالیه عمومی)

تهیه و تدوین کنندگان:

مهدی بهرامی حسن‌آبادی، محمدبرزگر خسروی

همکار:

میثم پیله‌فروش (مدیر دفتر مطالعات زیربنایی)

ناظران علمی:

احمد حکیم‌جوادی، جلیل محبی

اظهار نظر کنندگان:

حسین هرورانی (پژوهشگر گروه بازرگانی دفتر مطالعات اقتصادی)،
محمدصادق محمدیان (سرپرست گروه محیط کسب‌وکار و تنظیم‌گری بخشی دفتر مطالعات اقتصادی)

گرافیک و صفحه‌آرایی:

نرجس امیراحمدی

ویراستار ادبی:

مزگان کاظمی

واژه‌های کلیدی:

۱. بخش خصوصی
۲. مردمی‌سازی
۳. بخش تعاونی
۴. کسب‌وکار
۵. سرمایه‌گذاری مردم

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۲/۱

فهرست مطالب

۶	چکیده
۷	خلاصه مدیریتی
۹	۱. مقدمه
۱۰	۲. پیشینه
۱۰	۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز
۱۱	۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب‌شناسی
۱۲	۳. تحلیل مشارکت دادن مردم در اقتصاد براساس مدل (SOAR)
۱۲	۳-۱. قوت‌ها
۱۴	۳-۲. فرصت‌ها
۱۵	۳-۳. چشم‌انداز
۱۶	۳-۴. نتایج
۱۷	۴. نتیجه‌گیری
۱۹	۵. منابع و مأخذ

فهرست جداول

۷	جدول ۱. یافته‌های کلیدی
۹	جدول ۲. پیشنهادها
۱۰	جدول ۳. سوابق مطالعاتی در مرکز پژوهش‌های مجلس
۱۱	جدول ۴. سوابق تقنینی
۱۷	جدول ۵. یافته‌های کلیدی
۱۸	جدول ۶. پیشنهاد توصیه سیاستی ویژه گزارش‌های راهبردی/نظارتی

ظرفیت‌شناسی حقوقی مشارکت دادن مردم در اقتصاد

Doi: [10.22034/mrc.report.21456](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21456)

چکیده

مشارکت مردم در اقتصاد، مفهومی فراتر از نقش مردم به‌عنوان مصرف‌کننده یا نیروی کار است و بر عاملیت، مالکیت و تصمیم‌گیری فعالانه آحاد جامعه در ساختار تولید و عرضه منابع تأکید دارد. پژوهش حاضر، با اتخاذ رویکردی مثبت‌نگر، پیشرو و آینده‌نگر، از روش نگاشتی «SOAR» بهره‌می‌گیرد. این مدل، تمرکز خود را از شناسایی مشکلات (نقاط ضعف/تهدید) به سمت تقویت توانمندی‌های موجود و اهداف آینده تغییر می‌دهد و برای تقویت سرمایه اجتماعی و ایجاد چشم‌انداز مشترک، طراحی شده است. در این گزارش نقاط قوت متعددی برای مشارکت دادن مردم در اقتصاد بیان شد که شامل مواردی نظیر وجود سیاست‌های کلی، قوانین و مقررات پشتیبان و ابعاد بسیار گسترده حمایت دولت برای مشارکت دادن مردم در اقتصاد در نظام حقوقی است. همچنین فرصت‌های گسترده‌ای پیش روی کشور قرار دارد که از مصادیق آن تعداد قابل توجه ظرفیت‌های قانونی بالفعل نشده و معطل مانده، وجود نیروی کار ارزان، مبانی دینی-اخلاقی مروج فعالیت اقتصادی مولد مردم، بستر فضای مجازی و هوش مصنوعی و تعداد قابل توجه جامعه علمی و دانشگاهی است. با بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت می‌توان چشم‌اندازهایی نظیر افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی، جلب مشارکت مردم در تصمیم‌گیری و تأمین بستر رقابت‌پذیری واقعی را در نظر گرفت. نتایج نیز شامل مواردی از قبیل افزایش سهم تعاونی در اقتصاد، افزایش نرخ تحقق سند توسعه تعاون و افزایش عمق بازار سرمایه است. در پایان نیز توصیه‌های سیاستی برای اصلاح رویه‌ها و تقویت نقش نظارتی مجلس و نهادهای متولی برای تبدیل بخش خصوصی و تعاونی به محرک اقتصاد ارائه می‌شود.

■ بیان/شرح مسئله

یکی از ارکان تحول بنیادین در جمهوری اسلامی ایران، تأکید صریح و مداوم بر تقویت مشارکت عامه مردم در اقتصاد بوده است. این رویکرد نه تنها یک ضرورت، بلکه یک تکلیف قانونی و اصل ساختاری است که در اسناد بالادستی نظام، از جمله بند «۸» اصل (۳)، اصول (۴۳) و (۴۴) قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام، نهادینه شده است. مشارکت در این تعریف، فراتر از حضور صرف مردم به‌عنوان نیروی کار یا مصرف‌کننده بوده و به‌معنای عاملیت، مالکیت و مسئولیت‌پذیری فعالانه آحاد جامعه در ساختار تولید، توزیع و تخصیص منابع است. مسئله اصلی این گزارش، تمرکز بر شناسایی و برجسته‌سازی ظرفیت‌های مشارکت مردم در اقتصاد پس از انقلاب اسلامی ایران است. برخلاف رویکردهای سنتی که بر چالش‌ها و نقاط ضعف تمرکز دارند، این پژوهش با اتخاذ روش نگاشتی SOAR (نقاط قوت، فرصت‌ها، چشم‌اندازها و نتایج)، تلاش می‌کند تا دستاوردهای موجود را مستندسازی کرده و آنها را به‌عنوان پایه‌ای برای ترسیم یک مسیر پیشرفت مثبت و کارآمد در اقتصاد ایران معرفی کند.

■ نقطه‌نظرات/یافته‌های کلیدی

یافته‌های کلیدی این گزارش که با استفاده از روش SOAR استخراج شده‌اند، به شرح زیر است:

جدول ۱. یافته‌های کلیدی

یافته کلیدی	مدل (SOAR)
<ul style="list-style-type: none"> ■ هدف‌گذاری مشارکت دادن مردم در اقتصاد در نظام اقتصادی کشور ■ وجود سیاست‌های کلی، قوانین و مقررات پشتیبان ■ ابعاد بسیار گسترده حمایت دولت برای مشارکت دادن مردم در اقتصاد در نظام حقوقی ■ وجود نهادهای متعدد ملی و استانی برای رفع موانع تولید و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تقویت کسب‌وکارهای خرد و متوسط ■ گستره نهادهای نظارتی برای نظارت بر عملکرد مجریان از حیث افزایش مشارکت اقتصادی مردم ■ انسجام و هماهنگی فراقوه‌ای برای حل مسائل مربوط به مشارکت مردم در اقتصاد ■ بدنه کارشناسی جهت شناسایی فرصت‌های بالقوه در این زمینه ■ زیرساخت‌های متعدد و روبه‌رشد فراهم شده توسط دولت که مشارکت مردم در اقتصاد را افزایش می‌دهد ■ پیشرفت نسبی در شاخص‌های مربوط به توسعه مشارکت مردم در اقتصاد ■ رویکرد برنامه‌محور و کمی دولت مبتنی بر حل مسائل و پایش آن ■ حکم به «جلب مشارکت حداکثری مردم، ذی‌نفعان و نهادهای قانونی مردم‌نهاد تخصصی و صنفی در فرایند قانونگذاری» به‌عنوان یکی از اصول قانونگذاری و لزوم رعایت آن در لوایح و طرح‌های قانونی 	نقاط قوت (Strengths)

یافته کلیدی	مدل (SOAR)
<ul style="list-style-type: none"> ■ وجود نیروی کار ارزان ■ فضای مثبت در عرصه فرهنگ کارآفرینی ■ کسب درآمد بیشتر ■ مبانی دینی - اخلاقی مروج فعالیت اقتصادی مولد مردم ■ ادراک مثبت مردم نسبت به ارزش کسب حلال ■ توسعه ابزارهای جدید برای مدیریت بهینه تولید ■ بستر فضای مجازی و هوش مصنوعی ■ توسعه ابزارهای جدید برای تأمین مالی فعالیت‌های اقتصادی ■ وجود طیف گسترده نهادهای عمومی غیردولتی و مردم نهاد ■ طیف گسترده بنیادهای تعاون و شرکت‌های تعاونی و سهامی کارکنان نهادهای مختلف ■ فرصت‌های متعدد سرمایه‌گذاری و ایجاد فعالیت اقتصادی مبتنی بر جغرافیای منحصر به فرد ■ تعداد قابل توجه نیروی متخصص و کارگران ماهر و متخصص ■ تعداد قابل توجه جامعه علمی و دانشگاهی کشور ■ پیشرفت نسبی در شاخص‌های مربوط به توسعه مشارکت مردم در اقتصاد ■ تعداد قابل توجه ظرفیت‌های قانونی بالفعل نشده و معطل مانده ■ انگیزه بالای مردم برای مشارکت در تصمیم‌گیری اقتصادی 	<p>فرصت‌ها (Opportunities)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ دولت به‌مثابه «تنظیم‌گر» و نه تصدی‌گر یا کارفرمای بزرگ مطلق؛ کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیت‌های اقتصادی ■ افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی ■ سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت جهت تحقق اقتصاد تعاونی پویا و شبکه‌ای ■ جلب مشارکت مردم در تصمیم‌گیری ■ تأمین بستر رقابت‌پذیری واقعی ■ تحقق برنامه هفتم پیشرفت در خصوص مشارکت مردم در اقتصاد ■ تأمین عدالت و برابری در شرایط فعالیت اقتصادی بین بخش‌های اقتصادی ■ حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان بومی رقابت‌پذیر ■ تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی؛ تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور؛ توسعه سرمایه انسانی دانش‌پایه و متخصص ■ گسترش مالکیت در سطح عموم مردم جهت تأمین عدالت اجتماعی 	<p>چشم‌اندازها (Aspirations)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ افزایش سهم تعاونی در اقتصاد ■ افزایش نرخ تحقق سند توسعه تعاون ■ افزایش سهم بخش خصوصی در مقابل مؤسسات عمومی غیردولتی در واگذاری‌ها ■ افزایش عمق بازار سرمایه ■ افزایش مشارکت کارکنان در مدیریت تعاونی‌ها ■ افزایش میزان مشاغل خانگی و کسب‌وکارهای خرد و اشتغال در این بخش ■ افزایش استقلال، شفافیت و ثروت پایدار در ساماندهی شرکت‌های تعاونی در حوزه سهام عدالت ■ افزایش تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا و خرد در پارک‌های علم و فناوری و مراکز دانشگاهی ■ افزایش نقش بخش غیردولتی در شتاب بخشی به مشارکت مردم در اقتصاد ■ افزایش مشارکت مردم، ذی‌نفعان و نخبگان و صاحب‌نظران در تصمیم‌سازی اقتصادی 	<p>نتایج (Results)</p>

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

برای رفع چالش‌ها و تحقق کامل ظرفیت‌ها، پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

جدول ۲. پیشنهادها

نوع توصیه	توصیه سیاستی	الزامات و قیود اجرایی	زمان‌بندی
سیاستی/اجرایی	اصلاح سازوکارهای واگذاری‌ها؛ بازنگری در شیوه‌های واگذاری شرکت‌های دولتی با هدف تضمین اینکه واگذاری‌ها به‌طور مستقیم به بخش خصوصی مولد و غیردولتی برسد، نه صرفاً به نهادهای شبه‌دولتی یا وابسته به دولت.	تدوین آیین‌نامه‌های شفاف‌تر و اعمال نظارت دقیق‌تر بر اصالت خریداران و اهلیت مدیریتی آنان.	میان‌مدت
تقنینی	تقویت جایگاه تعاونی‌ها؛ اجرای کامل احکام برنامه هفتم پیشرفت و اصلاح قانون بخش تعاون برای ایجاد شبکه‌های قوی تعاونی که قابلیت جذب سرمایه‌های خرد در مقیاس‌های بزرگ را داشته باشند.	تخصیص منابع مالی اختصاصی و اعطای تسهیلات ویژه به تعاونی‌های فعال در حوزه‌های دارای اولویت اقتصادی.	میان‌مدت
نظارتی	شفاف‌سازی و پیش‌بینی‌پذیری؛ نظارت مستمر بر فرایند مقررات‌زدایی و تضمین اطلاع‌رسانی به موقع و عادلانه کلیه قوانین و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، برای جلوگیری از رانت اطلاعاتی و افزایش اعتماد فعالان اقتصادی.	ایجاد سامانه‌های یکپارچه برای انتشار برخط کلیه مصوبات اقتصادی و تضمین عدم وضع مقررات دفعی و ناگهانی.	کوتاه‌مدت

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۱. مقدمه

یکی از جلوه‌های تحول بنیادین در نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر خلاف نظام اقتصادی شکل گرفته پیش از آن، تأکید صریح و مداوم بر تقویت مشارکت عامه مردم در اقتصاد است. این رویکرد، نه تنها یک ضرورت و یک رویکرد مقطعی، بلکه یک تکلیف قانونی و یک اصل ساختاری در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی است. جایگاه محوری این موضوع در بند «۸» اصل سوم قانون اساسی مشهود است، جایی که یکی از وظایف دولت، به کارگیری همه امکانات برای مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت اقتصادی خویش تعیین شده است. این الزام، در اصول متعددی همچون اصول (۷، ۴۳، ۴۴، ۱۰۱ و ۱۰۳) قانون اساسی نهادینه شده و نشان می‌دهد که مشارکت در اقتصاد، ستونی از ستون‌های عدالت و پویایی اقتصادی در مدل ایرانی-اسلامی محسوب می‌شود. سیاست‌های کلی نظام و فرامین رهبری نیز به صورت مستمر، این اصل را به سمت تحقق عملی سوق داده‌اند.

در پژوهش حاضر، با اتخاذ نگاهی توصیفی و تبیینی، تلاش شده است تا ظرفیت‌های حقوقی مشارکت دادن مردم در اقتصاد پس از انقلاب اسلامی ایران، به جای تمرکز صرف بر چالش‌ها، برجسته شوند. شناخت دقیق نقاط قوت، مانند توسعه بخش تعاونی یا تدوین قوانین تسهیل صدور مجوزها، گام نخست برای شناسایی مسیرهای مشارکت مردم در اقتصاد و رفع موانع باقی مانده است. رویکرد تحلیلی این گزارش بر مبنای اسناد حقوقی، شواهد قانونی و آمار عملکردی طراحی شده است.

باید توجه داشت که مشارکت مردم در اقتصاد، فراتر از حضور صرف مردم به عنوان نیروی کار یا مصرف کننده است؛ این مشارکت به معنای عاملیت، مالکیت، تصمیم‌گیری و مسئولیت‌پذیری فعالانه آحاد جامعه در ساختار تولید، توزیع و تخصیص منابع است.

بر خلاف رویکرد سنتی روش تحلیلی (SWOT) که به شناسایی نقاط ضعف و تهدیدها نیز می‌پردازد، پژوهش حاضر، با اتخاذ رویکردی پیشرو و آینده‌نگر، از چارچوب تحلیلی (SOAR) بهره می‌گیرد. هدف این مدل، نه تمرکز صرف بر کاستی‌ها، بلکه بر جسته‌سازی قوت‌های موجود، فرصت‌های بالقوه، چشم‌اندازها و نتایج (Strengths, Opportunities, Aspirations, Results) است تا مسیر توسعه مشارکت مردمی

روشن تر شود. مدل تحلیل (SOAR) یک چارچوب مثبت‌گرا برای برنامه‌ریزی استراتژیک، توسعه سازمانی و بهبود مستمر است. این مدل در مقایسه با مدل سنتی (SWOT) (نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) تمرکز خود را از شناسایی مشکلات (ضعف‌ها و تهدیدها) به سمت تقویت توانمندی‌های موجود و اهداف آینده تغییر می‌دهد. این مدل بر این فرض استوار است که برای دستیابی به موفقیت پایدار، یک نهاد باید ابتدا منابع و توانایی‌های برتر خود را شناخته و آنها را به سمت یک چشم‌انداز جذاب هدایت کرد. در مجموع مدل (SOAR) در مقایسه با مدل رقیب خود عمل محور، قدرت محور، امکان محور (بهترین وضعیت مطلوب)، متمرکز بر نوآوری و پیشرفت‌های چشمگیرتر، تمرکز بر اجرا و سپس برنامه‌ریزی مبتنی بر آن و توجه به نتایج است [۱].

در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از مدل تحلیلی (SOAR)، ظرفیت‌های ایجاد شده پس از انقلاب در موضوع مشارکت دادن مردم در اقتصاد، تبیین شده است.

۲. پیشینه

۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز

در برخی از گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس ناظر به موضوع‌های مختلف مشارکت دادن مردم در اقتصاد، مطالبی بیان شده است که عمدتاً در خصوص آسیب‌شناسی یا ارائه ضوابط و الزام‌ها در این زمینه است و گزارشی که با استفاده از روش تحلیلی «SOAR» این موضوع را مورد تحلیل قرار داده باشد، یافت نشد. برخی از پژوهش‌های مرتبط با این گزارش شامل موارد ذیل است:

جدول ۳. سوابق مطالعاتی در مرکز پژوهش‌های مجلس

شماره سلسل	عنوان مطالعه (موضوع اصلی)	تمرکز اصلی موضوع مورد مطالعه
۱۸۸۰۰	مفهوم‌شناسی حکمرانی مشارکتی	در این گزارش پس از بیان توضیح‌هایی در خصوص مفهوم رویکرد حکمرانی مشارکتی، به ضرورت پرداختن به این رویکرد در کشور اشاره شده است.
۱۹۶۷۵	آسیب‌شناسی بخش تعاون اقتصاد جمهوری اسلامی ایران	بررسی میزان تحقق اهداف کمی و کیفی سند توسعه بخش تعاون (میزان تحقق ۲۹.۸۳ درصد تا سال ۱۴۰۲).
۲۰۳۲۲	الزام‌ها و راهکارهای مشارکتی کردن اقتصاد به کمک تعاونی‌ها	این گزارش تلاش دارد تا تعاونی‌ها را به‌مثابه یک ابزار در راستای سیاست‌های مردمی و مشارکتی کردن اقتصاد پیشنهاد دهد.
۱۸۲۲۸	ارزیابی قانون برنامه ششم توسعه از منظر ابعاد مختلف مشارکت	در هر بخش، ابتدا تا حد امکان تصویری از وضعیت مطلوب ارائه می‌شود و سپس بندهای مرتبط با قانون برنامه ششم توسعه استخراج، نقد و بررسی می‌شود.
۱۸۷۲۵	بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور (۳۱): از منظر مشارکت‌های مردمی	مشارکت مردم در سطوح مختلف حکمرانی (از همکاری در تصمیم‌گیری تا نظارت و مطالبه‌گری) طراحی و سازوکارهای خاص خود را می‌طلبد که مشارکت در فرایند بودجه‌ریزی یکی از بارزترین آنهاست.
۱۸۹۵۱	الگوی مشارکت در نظام تأمین اجتماعی در ایران	پس از مطالعه میانی نظری حوزه حکمرانی، توسعه مشارکتی و تشکلهای اجتماعی و مرور اصول قانون اساسی، الگویی برای اصلاح و بازبینی قوانین و مقررات مرتبط با سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی طراحی کرده است.
۱۸۱۷۳	ارزیابی تأثیرات قانون در ایران ۰۲ مشارکت فعالان اقتصادی در ارزیابی بار مقررات	ارزیابی تأثیرات هر مصوبه (اعم از قانون یا مقررات) در قالب دو نوع ارزیابی معطوف به آینده (یا پیشینی) و ارزیابی معطوف به گذشته (یا پسینی) صورت می‌گیرد. این گزارش، بر ارزیابی نوع اول متمرکز است.

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب‌شناسی

مهم‌ترین قوانین و مقررات مرتبط با مشارکت دادن مردم در اقتصاد، شامل موارد ذیل است:

جدول ۴. سوابق تقنینی

ردیف	نام سند حقوقی	موضوع سند	توضیحات
۱	قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی، مصوب سال ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی	تغییر نقش دولت در اقتصاد و تکلیف به واگذاری‌ها به بخش‌های خصوصی و تعاونی	در این قانون زیرساخت‌های قانونی متعددی برای کاهش نقش دولت و افزایش نقش بخش‌های خصوصی و تعاونی فراهم شده است. سازوکارها برای افزایش واگذاری بخش دولتی، تسهیل صدور مجوزهای کسب‌وکار، عدالت بین بخشی، تضمین رقابت و مشارکت مردم در سرمایه‌گذاری و طرح‌های عمرانی از جمله این موارد هستند.
۲	قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران، مصوب سال ۱۳۷۰ مجلس شورای اسلامی	تعریف چارچوب فعالیت، انواع و اهداف بخش تعاونی به‌عنوان رکن مشارکت مردمی	این قانون شامل تعریف روشن از تعاونی، انواع، شیوه تشکیل و اهداف حاکم بر آن و همچنین نقش وزارت تعاون در ساماندهی امور آن تأکید شده است.
۳	قانون برنامه هفتم پیشرفت (از جمله مواد ۴۸، ۵۰، ۵۷)	تضمین مشارکت بخش تعاون در حوزه‌های جدید مانند برق تجدیدپذیر و تأمین مالی از منابع صندوق توسعه ملی	در قانون برنامه هفتم نیز برخی احکام حمایتی از تعاونی‌ها وجود دارد. مواد (۱۹، ۲۰، ۲۲، ۳۳، ۴۸، ۵۰، ۵۷، ۶۵، ۶۷، ۸۳ و ۱۰۱) بخش تعاون را در کنار بخش خصوصی و بدون هیچ تمایزی در مشارکت اقتصادی با دولت سهیم دانسته است. مواردی مانند حضور بخش تعاون در تولید برق تجدیدپذیر (جزء «۴» بند «د» ماده (۴۸))، در نظر گرفتن بخشی از منابع حاصل از اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) برای افزایش بانک توسعه تعاون (جزء «۳» بند «د» ماده (۴۸))، توانمندسازی زنان روستایی از طریق شبکه ملی تعاون (بند «ت» ماده (۶)) از جمله موارد مندرج در قانون برنامه هفتم محسوب می‌شوند [۲].
۴	سند توسعه بخش تعاون مصوب سال ۱۴۰۱ هیئت‌وزیران	نقشه‌راه ده ساله توسعه کیفی و کمی تعاونی‌ها	در سطح مقررات دولتی نیز سند توسعه بخش تعاون (تصویب‌نامه شماره ۱۶۳۱۶۳/۲۴۳۱۶۳/ت ۶۰۵۴۶ هـ مورخ ۱۴۰۱/۱۲/۲۸ هیئت‌وزیران) وجود دارد که نقشه‌راه ده ساله را ترسیم می‌کند و شامل اهداف کیفی و کمی، راهبردهای کلان توسعه، سیاست‌های اجرایی ناظر بر راهبردهای کلان توسعه بخش تعاون کشور و احکام اجرایی مفصلی در این زمینه است. بنابر نظرسنجی انجام‌شده، خبرگان حوزه کسب‌وکار بخش تعاون، میزان تحقق احکام سند توسعه تعاون را تا پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۲۹٫۸۳ درصد اعلام کرده‌اند. میزان دستیابی به هدف بهبود مستمر محیط کسب‌وکار در بخش تعاون دارای بیشترین مقدار امتیاز (۲۳٫۴۹ درصد) و مؤید بیشترین میزان تحقق در رسیدن به اهداف موردنظر بوده است [۳].
۵	ماده (۲۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار مصوب سال ۱۳۹۰ مجلس شورای اسلامی	الزام دولت به اطلاع‌رسانی تغییرات سیاست‌های اقتصادی از طریق رسانه‌های گروهی	مطابق ماده (۲۴) قانون بهبود محیط کسب‌وکار مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی، «دولت و دستگاه‌های اجرایی مکلفاند برای شفاف‌سازی سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی و ایجاد ثبات و امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری هرگونه تغییر سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اقتصادی را در زمان مقتضی قبل از اجرا، از طریق رسانه‌های گروهی به اطلاع عموم برسانند». در این ماده، دستگاه‌های اجرایی شامل دستگاه‌های قوه مجریه و سایر قوای دیگر می‌شود.
۶	ماده (۳۰) الحاقی قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار الحاقی ۱۴۰۰/۱۲/۲۴ مجلس شورای اسلامی	تکلیف به دستگاه‌های اجرایی برای درج پیش‌نویس مقررات در تارنمای خود یک هفته قبل از تصویب	در این ماده، رعایت زمان‌بندی یک هفته‌ای برای دستگاه‌های اجرایی جهت درج پیش‌نویس مقررات خود پیش از تصویب آن در تارنمای دستگاه مربوطه، تکلیف شده است. از طرف دیگر، آیین‌نامه «لزوم ثبت و اطلاع‌رسانی مقررات در پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات مرتبط با محیط کسب‌وکار» مصوب ۱۴۰۲/۱/۳۰ در جهت اجرای این ماده به تصویب رسیده است.

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۳. تحلیل مشارکت دادن مردم در اقتصاد بر اساس مدل (SOAR)

از جمله مزایایی که در روش تحلیلی این گزارش وجود دارد، تقویت سرمایه اجتماعی و افزایش روحیه عمومی به دلیل تمرکز بر نقاط مثبتی است که وجود دارد؛ این موضوع، تعامل‌پذیری اجتماعی را نیز افزایش می‌دهد. به علاوه، ذکر نقاط قوت در این مدل تحلیل، به شکلی است که باید در تصمیم‌گیری‌ها تأکید بیشتری بر استفاده از نقاط قوت مذکور کرد. همچنین در این روش، به جای فهرست کردن نقاط قوت به صورت عمومی، تلاش می‌شود تا نقاط قوت کلیدی که برای رسیدن به اهداف آینده حیاتی هستند، تعریف و مستند شوند. همچنین در این مدل، ایجاد چشم‌انداز مشترک و تأکید بر نتایج و خروجی که باید برای رسیدن به این چشم‌انداز ارائه شود، باعث عینی‌تر شدن اهداف و آرمان‌ها خواهد شد. در این روش به صورت مستقیم بر نتایج و خروجی‌هایی که لازم است بر روی آن تمرکز شود، تأکید می‌شود و به همین دلیل، شاخص‌های اجرایی که بیان می‌شود، معمولاً شفافتر و هدفمندتر از مدل‌های صرفاً تحلیلی خواهد بود. در ادامه ناظر به مشارکت مردم در اقتصاد، نقاط قوت و ظرفیت‌های موجود، فرصت‌های بالقوه برای بهره‌برداری، آرزوها و چشم‌انداز آینده برای مشارکت و نتایج کلیدی و قابل اندازه‌گیری بیان خواهد شد.

۱-۳. قوت‌ها

این بخش به شناسایی و تعریف دقیق آن دسته از توانمندی‌ها، منابع، شایستگی‌های محوری و دارایی‌هایی می‌پردازد که یک نهاد در آنها برتر از رقبای خود یا به طور کلی در آنها موفق عمل می‌کند. نقاط قوت را به طور کلی می‌توان منابع و قابلیت‌های بالفعل یک نهاد یا مزیت‌های رقابتی آن دانست [۱].

۱ هدف‌گذاری مشارکت دادن مردم در اقتصاد در نظام اقتصادی کشور: مصادیق آن شامل ابلاغ سیاست‌های کلی نظام با محوریت به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی (سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، سیاست‌های کلی اصل (۴۴)، سیاست‌های کلی تولید ملی و ...) و در کنار آن تأکیدات مستمر رهبر شهیدمان مبنی بر افزایش مشارکت مردم در اقتصاد از طرق مختلف و تصریحات اصول متعدد قانون اساسی از جمله اصول (۴۳ و ۴۴) مبنی بر تقویت فعالیت‌های اقتصادی مردمی،

۲ وجود سیاست‌های کلی، قوانین و مقررات پشتیبان: مصادیق آن اولاً در عرصه سیاست‌های کلی نظام شامل گستردگی و جامعیت سیاست‌ها در حوزه‌های مختلف از جمله افزایش نقش تصدی‌گری مردم در اقتصاد در سیاست‌های کلی اجرای اصل (۴۴)، گسترش عدالت بین بخشی در سیاست‌های کلی امنیت اقتصادی؛ ثانیاً در عرصه قوانین مواردی از جمله قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴)، قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر، قانون برنامه هفتم، قانون جهش تولید دانش‌بنیان؛ و ثالثاً در عرصه مقررات مواردی از جمله سند توسعه بخش تعاون، آیین‌نامه‌های اجرایی قوانین یاد شده، مصوبات در خصوص بهبود فضای کسب و کار و مصوبات هیئت مقررات‌زدایی و بهبود محیط کسب و کار.

۳ ابعاد بسیار گسترده حمایت دولت برای مشارکت دادن مردم در اقتصاد در نظام حقوقی: مصادیق حمایتی شامل حمایت‌های مالیاتی و گمرکی در قوانین و مقررات، جلوگیری از انحصار در بازار از طریق شورای رقابت و ممنوعیت‌های قانونی، خصوصی‌سازی و واگذاری بخش دولتی به بخش خصوصی و تعاونی در قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی، تعمیم یا لغو امتیازات نابرابر داده شده به بنگاه‌های دولتی به نفع بخش خصوصی و تعاونی در قانون یاد شده، ایجاد و توسعه بخش تعاونی در قوانین از جمله قانون یاد شده، توسعه بازار سرمایه جهت تأمین مالی شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی و تعاونی، اعطای انواع تسهیلات از طریق شبکه بانکی به فعالیت‌های تولیدی در چارچوب قوانین و مقررات، تأمین سرمایه شرکت‌های تعاونی شهرستانی از طریق منابع حاصل از واگذاری‌ها و سهام عدالت، شفاف‌سازی و اطلاع‌رسانی قوانین، مقررات و رویه‌ها به بخش‌های مردمی از طریق قوانین حوزه کسب و کار، تسهیل صدور مجوزهای کسب و کار برای تسهیل شروع فعالیت و ورود به آن، حمایت از حقوق مالکیت فکری و صنعتی، مشارکت عمومی - خصوصی در طرح‌های عمرانی کشور، پیمان‌سازی مدیریت برخی بنگاه‌های دولتی، اعطای برخی یارانه‌های ارزی و ریالی جهت کاهش هزینه تولید برای بخش‌های خصوصی و تعاونی در برخی موارد مطابق قوانین و مقررات، معافیت از برخی الزام‌های قانونی برای شرکت‌ها و اشخاص حقوقی برای حمایت از ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان،

ایفای نقش مردم در تصمیمات اقتصادی محلی از طریق شورای شهر، اعمال مشارکت در تصمیم‌های اقتصادی از طریق نهادهای صنفی و تخصصی نظیر حضور اتاق‌ها و اتحادیه‌ها در نهادهای تنظیم‌گر یا شوراهای عالی و سیاستگذار.

۴ وجود نهادهای متعدد ملی و استانی برای رفع موانع تولید و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تقویت کسب‌وکارهای خرد و متوسط: مصادیق آن شامل ستاد تسهیل و رفع موانع تولید در سطح ملی و استانی، ستاد پیگیری اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در قوه قضائیه در سطح ملی و استانی، شورای عالی اشتغال، شورای عالی بورس اوراق بهادار، شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی، هیئت مقررات‌زدایی و بهبود محیط کسب‌وکار، سازمان تعاون روستایی، وزارت کار و رفاه اجتماعی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان خصوصی‌سازی و ...

۵ گستره نهادهای نظارتی برای نظارت بر عملکرد مجریان از حیث افزایش مشارکت اقتصادی مردم: مصادیق آن شامل نهادهای تخصصی نظارتی مانند شورای رقابت و هیئت مقررات‌زدایی و بهبود محیط کسب‌وکار و نهادهای نظارتی گسترده عام که مأموریت تعریف شده برای حمایت از سرمایه‌گذاری دارند نظیر دادستانی، سازمان بازرسی کل کشور.

۶ انسجام و هماهنگی فراقوه‌ای برای حل مسائل مربوط به مشارکت مردم در اقتصاد: مصادیق آن شامل وجود نهادهای هماهنگ‌کننده و مشترک نظیر شورای عالی اقتصادی سران قوا و طرح مسائل مشترک و تفاهم مشترک بر موضوع لزوم افزایش نقش بخش مردمی در اقتصاد.

۷ بدنه کارشناسی جهت شناسایی فرصت‌های بالقوه در این زمینه: مصادیق شامل بدنه کارشناسی در مراکز پژوهشی رسمی وابسته به قوای سه‌گانه و بدنه کارشناسی در دستگاه‌های اجرایی که از مسائل جزئی و دقیق مطلع هستند و یا معاونت‌های اقتصادی دستگاه‌های اجرایی مختلف و بدنه کارشناسی نهادهای تصمیم‌ساز که در شوراهای عالی سیاستگذار یا تنظیم‌گر به‌عنوان کارشناس عضو هستند.

۸ زیرساخت‌های متعدد و روبه‌رشد فراهم شده توسط دولت که مشارکت مردم در اقتصاد را افزایش می‌دهد: مصادیق آن شامل زیرساخت‌های کلان صنایع مانند صنعت نفت، برق، گاز، زیرساخت‌های ارتباطی ملی مانند جاده‌ها، حمل‌ونقل ریلی، حمل‌ونقل هوایی، زیرساخت‌های ارتباطی و فناوری از جمله اینترنت و تلفن و سامانه‌های ایجادشده برای انجام امور مردم جهت تسهیل فعالیت اقتصادی از جمله درگاه ملی مجوزهای کسب‌وکار، زیرساخت‌های بین‌المللی از جمله موافقت‌نامه‌های دوجانبه دولت ایران با کشورهای اتحادیه‌های بین‌المللی و قراردادهای بین‌المللی تولیدی و انتقال فناوری و ...

۹ پیشرفت نسبی در شاخص‌های مربوط به توسعه مشارکت مردم در اقتصاد: افزایش نسبی حجم واگذاری‌های بخش دولتی به بخش خصوصی [۴]، حجم قابل توجه معافیت‌های مالیاتی داده شده به بخش خصوصی و تعاونی [۵]، حجم قابل توجه تسهیلات بانکی به تعاونی‌های تولیدی کشور و شرکت‌های دانش‌بنیان [۶]، افزایش حجم مجوزهای صادرشده به صورت الکترونیکی و بدون نیاز به حضور متقاضی و افزایش شاخص پاسخ‌گویی به موقع [۷].

۱۰ رویکرد برنامه‌محور و کمی دولت مبتنی بر حل مسائل و پایش آن: در برنامه‌های توسعه کشور موضوع مشارکت مردم در اقتصاد به‌عنوان یک مسئله مورد توجه قرار گرفته است و اسناد توسعه‌ای میانی و برنامه‌های عملیاتی مرتبط نیز ضمن آن مورد توجه است.

۱۱ حکم به «جلب مشارکت حداکثری مردم، ذی‌نفعان و نهادهای قانونی مردم‌نهاد تخصصی و صنفی در فرایند قانونگذاری» به‌عنوان یکی از اصول قانونگذاری و لزوم رعایت آن در لوایح و طرح‌های قانونی (بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری ابلاغی ۱۳۹۸/۷/۶ مقام معظم رهبری).

۲-۳. فرصت‌ها^۱

فرصت‌ها، مسیرهایی است که می‌توان با بهره‌گیری از آنها، مشارکت مردم در اقتصاد را تسریع و توسعه داد. فرصت‌ها به پتانسیل‌های خارجی اشاره دارند که سازمان می‌تواند با استفاده از نقاط قوت خود از آنها بهره‌برداری کند تا رشد کند یا ارزش بیشتری ایجاد کند. شناسایی فرصت‌ها، تمرکز بر فرصت‌های اولویت‌دار، اشخاص و نهادهایی که می‌توانند همکاری و مشارکت کنند، استراتژی‌های جدیدی که تا به حال استفاده نشده و می‌توان از آن بهره‌گرفت، چالش‌هایی که می‌توان آنها را به‌عنوان فرصت بازتعریف کرد و مهارت‌های جدید برای پیشرفت شامل فرصت‌ها می‌شوند [۱]:

- ۱ وجود نیروی کار ارزان در کشور جهت راه‌اندازی یک کسب‌وکار یا فعالیت مولد اقتصادی،
- ۲ فضای مثبت در عرصه فرهنگ کار آفرینی و ایجاد شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و شتاب‌دهنده،
- ۳ کسب درآمد بیشتر به دلیل تورم و در نتیجه افزایش تقاضا برای خلق ارزش افزوده و کسب درآمد در بخش مشاغل خانگی و کسب‌وکارهای خرد،
- ۴ ادراک مثبت عموم مردم نسبت به ارزش کسب حلال و تلاش برای کسب رزق و روزی،
- ۵ مبانی دینی-اخلاقی مروج فعالیت اقتصادی مولد مردم؛ ارزشمند بودن فعالیت‌های اقتصادی مولد و کار آفرینی و اشتغال و کسب روزی حلال به‌عنوان یکی از واجبات دینی در جامعه و نیز نکوهش بیکاری و اشتغال حرام و فعالیت ضدمولد از طریق نهی از گران‌فروشی، کم‌کاری، اسراف و تبذیر،
- ۶ توسعه ابزارهای جدید برای مدیریت بهینه تولید و نقش آفرینی مردم در فعالیت‌های تولیدی نظیر شبکه یکپارچه تولیدی
- ۷ بستر فضای مجازی و هوش مصنوعی به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های توسعه کسب‌وکارهای دیجیتال و افزایش ارزش‌آوری به دلیل ماهیت فراملی آن،
- ۸ توسعه ابزارهای جدید برای تأمین مالی فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری و گسترش صندوق‌های حمایتی غیردولتی،
- ۹ وجود طیف گسترده نهادهای عمومی غیردولتی و مردم‌نهاد دارای مأموریت اقتصادی برای افزایش مشارکت مردم در اقتصاد،
- ۱۰ طیف گسترده بنیادهای تعاون و شرکت‌های تعاونی و سهامی کارکنان نهادهای مختلف که عملاً به‌صورت غیر تعاونی اداره می‌شوند که با آموزش و اصلاح اساسنامه آنها می‌توان بخش زیادی از مردم را در مدیریت و مالکیت آنها سهیم کرد،
- ۱۱ فرصت‌های متعدد سرمایه‌گذاری و ایجاد فعالیت اقتصادی مبتنی بر موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد و وجود منابع طبیعی فراوان در کشور،
- ۱۲ تعداد قابل توجه نیروی کار متخصص و ماهر در داخل کشور،
- ۱۳ تعداد قابل توجه نهادهای علمی و دانشگاهی کشور به‌خصوص برای شکل‌گیری کسب‌وکارهای دانش‌بنیان و شتاب‌دهنده و خانه‌های خلاق و نوآور و برای شناسایی ظرفیت‌های مشارکت مردم در اقتصاد توسط اندیشکده‌های مردمی،
- ۱۴ تعداد قابل توجه ظرفیت‌های قانونی بالفعل نشده و معطل مانده که تهیه ساز و کاری برای اجرا و احیای این قوانین می‌تواند به مشارکت مردم در اقتصاد کمک کند: از جمله می‌توان به عدم اجرای قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) در خصوص سهام عدالت در نسبت با شرکت‌های تعاونی شهرستانی اشاره کرد. مواد (۳۴ تا ۳۸) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴)، فرصت‌های اقتصادی بزرگی را برای بخش تعاونی فراهم می‌ساختند که با اجرای صحیح می‌توانست محقق شود،
- ۱۵ پیشرفت نسبی در شاخص‌های مربوط به توسعه مشارکت مردم در اقتصاد: رشد نسبی تعداد شرکت‌های تعاونی فعال و در حال بهره‌برداری و در دست اجرا در کشور و رشد نسبی فرصت‌های شغلی در این بخش [۶]، افزایش نسبی سهم اصناف و بخش خصوصی و تعاونی در اقتصاد کشور، افزایش نسبی تعداد نمادهای فعال در بورس و فرابورس، افزایش نسبی کار آفرینی و تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان و شتاب‌دهنده [۹].
- ۱۶ انگیزه بالای مردم برای مشارکت در تصمیم‌گیری اقتصادی: آمادگی مشارکت بخش خصوصی و تشکل‌های صنفی در نهادهای

نظارتی و مشورتی (مانند شورای گفت‌وگو و شورای رقابت) یک فرصت مهم برای بهبود مستمر محیط کسب‌وکار است. باید از این فرصت به نحو مطلوب استفاده شود. در این راستا، اولاً نهادهای صنفی و تخصصی باید به‌طور مستمر از اعضا و انجمن‌های فعال زیرمجموعه خود، نظرسنجی کرده و کسب مشورت کنند تا نقش مشارکت مردمی در این زمینه پررنگ‌تر شود و از طرف دیگر، دولت نیز به نظرهای این اشخاص توجه کند در غیر این صورت، با توجه به غلبه تعداد اشخاص دولتی در این نهادها و یا ضرورت امضای مقامات رسمی برای تنفیذ مصوبات، ممکن است عملاً تصمیم‌ها به‌صورت یک‌جانبه از سمت دولت صورت گیرد و مشارکت واقعی مردم در تصمیم‌گیری‌ها، جلب نشود.

۳-۳. چشم‌انداز^۱

این بخش از روش تحلیل، یک سازمان را وادار می‌کند تا به شکلی جسورانه و الهام‌بخش، تصویر روشنی از آینده مطلوب خود ترسیم کند. این چشم‌انداز باید بلندپروازانه، الهام‌بخش و بسیار شفاف باشند. این بخش باید تصویری از آینده مطلوب مشارکت مردم در اقتصاد را ترسیم کند. چشم‌انداز فراتر از یک هدف صرف است و بخشی از آن، بیانی الهام‌بخش و احساسی برای دستیابی به موفقیت در اهداف است. در چشم‌اندازها به این پرداخته می‌شود که چه چیزهایی باید مورد اهمیت باشند و در آینده باید به چه مدلی تبدیل شد [۱۰].

۱ دولت به‌مثابه «تنظیم‌گر» و نه تصدی‌گر یا کارفرمای بزرگ مطلق؛ کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیت‌های اقتصادی: چشم‌انداز مطلوب این است که دولت کاملاً از حالت تصدی‌گری خارج شده و به نقش محوری خود در «سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت» (مطابق با سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی) دست یابد، به‌گونه‌ای که بخش‌های تعاونی و خصوصی، موتور محرکه اصلی اقتصاد باشند،

۲ افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی: افزایش سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور به ۲۵ درصد، واگذاری ۸۰ درصد از سهام بنگاه‌های دولتی مشمول صدر اصل (۴۴)،

۳ سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت جهت تحقق اقتصاد تعاونی پویا و شبکه‌ای: مداخله حاکمیت در جهت تبدیل شدن بخش تعاونی از مجموعه‌ای از شرکت‌های منفرد به یک «شبکه عظیم» و فراگیر که قادر به جذب «سرمایه‌های خرد» میلیون‌ها نفر بوده و در صنایع بزرگ و زیرساختی حضور مؤثر داشته باشد،

۴ جلب مشارکت مردم در تصمیم‌گیری: نهادینه شدن (قانونی و رفتاری) مشارکت بخش غیردولتی و اصناف به‌صورت قانونی و عملیاتی در تمام سطوح تصمیم‌گیری‌های کلان اقتصادی، به‌طوری‌که هر تصمیمی پیش از اجرا، از نظر نمایندگان ذی‌نفعان مردمی عبور کند،

۵ تأمین بستر رقابت‌پذیری واقعی: دستیابی به محیط کسب‌وکاری که در آن به جای تمرکز بر رانت‌ها، بخش مردمی واقعی به‌دلیل تلاش، کارآیی و نوآوری، براساس قواعد مشخص رشد کند و سهم قابل ملاحظه‌ای از تولید ناخالص داخلی را به‌خود اختصاص دهد،

۶ جلوگیری از ایجاد انحصار، توسط بنگاه‌های اقتصادی غیردولتی از طریق تنظیم و تصویب قوانین و مقررات،

۷ تحقق برنامه هفتم پیشرفت در خصوص مشارکت مردم در اقتصاد: با وجود احکام حمایتی در قانون برنامه هفتم (مانند مشارکت در برق تجدیدپذیر یا توانمندسازی زنان روستایی از طریق شبکه‌های تعاون)، فرصت بزرگی برای تمرکز ویژه بر اجرای این مواد حمایتی وجود دارد،

۸ تأمین عدالت و برابری در شرایط فعالیت اقتصادی بین بخش‌های اقتصادی: شرایط فعالیت اقتصادی (دسترسی به اطلاعات، مشارکت آزادانه اشخاص در فعالیت‌های اقتصادی و برخورداری از امتیازات قانونی) برای بخش‌های دولتی، تعاونی و خصوصی در شرایط عادی باید یکسان و عادلانه باشد،

۹ حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان بومی رقابت‌پذیر،

۱۰ تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی،

۱۱ تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور، توسعه سرمایه انسانی دانش پایه و متخصص،

۱۲ گسترش مالکیت در سطح عموم مردم جهت تأمین عدالت اجتماعی.

۴-۳. نتایج^۱

نتایج، گام‌های عملی و قابل اندازه‌گیری بیرونی هستند که نشان می‌دهند یک سازمان چگونه تشخیص می‌دهد که به چشم‌اندازهای خود دست یافته است. در این بخش، با توجه به نقاط قوت، فرصت‌ها و آرزوها، این پرسش مطرح می‌شود که کدام اقدام‌های معناداری نشان می‌دهند که ما در مسیر دستیابی به اهداف قرار داریم و چه نتایج قابل اندازه‌گیری انتظار داریم مشاهده کنیم [۱۱].

- ۱ افزایش سهم تعاونی در اقتصاد: با توجه به سهم هدف‌گذاری شده (۲۵ درصد) و رشد کند تحقق آن، تلاش برای افزایش سهم تعاونی‌ها در اقتصاد ملی، یک فرصت بزرگ برای اشتغال‌زایی و توزیع عادلانه‌تر ثروت است،
- ۲ افزایش نرخ تحقق سند توسعه تعاون: ارتقای نرخ تحقق احکام سند توسعه بخش تعاون از ۲۹.۸۳ درصد (آمار ۱۴۰۲) به حداقل ۸۰ درصد در افق مورد نظر،
- ۳ افزایش سهم بخش خصوصی در مقابل مؤسسات عمومی غیردولتی در واگذاری‌ها: افزایش درصد واگذاری‌هایی که به‌طور مستقیم به بخش خصوصی در مقایسه با مؤسسات عمومی غیردولتی می‌رسد (فراتر از ۱۱ فعلی) [۱۲]،
- ۴ افزایش عمق بازار سرمایه: دو برابر شدن تعداد نمادهای فعال در بورس و فرابورس و افزایش حجم سرمایه جذب شده از طریق صندوق‌های سرمایه‌گذاری مردمی (به‌عنوان شاخصی از تجمع سرمایه‌های خرد)،
- ۵ افزایش مشارکت کارکنان در مدیریت تعاونی‌ها به‌خصوص در مورد شرکت‌ها و بنیادهای تعاونی کارکنان نهادهای حاکمیتی و شرکت‌های تعاونی سهامی عام و فراگیر ملی،
- ۶ افزایش میزان مشاغل خانگی و کسب‌وکارهای خرد و اشتغال در این بخش: این معیار نشان می‌دهد که به چه میزان سهم این بنگاه‌ها در اقتصاد کشور تقویت شده است،
- ۷ افزایش استقلال، شفافیت و ثروت پایدار در ساماندهی شرکت‌های تعاونی در حوزه سهام عدالت: نتایج مورد انتظار از اجرای صحیح قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴)، شامل افزایش ثروت پایدار برای سهامداران از محل سود و ارزش افزوده سهام، شفافیت کامل در عملکرد شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی به‌واسطه مکانیزم‌های قانونی و در نهایت تثبیت نقش تعاونی‌ها به‌عنوان موتور محرک اقتصاد منطقه و کشور بوده است. انتظار می‌رود با خروج تدریجی دولت از مدیریت و واگذاری کرسی‌ها به نمایندگان تعاونی‌ها، رانت دولتی و فساد ساختاری در مدیریت بنگاه‌های بزرگ به حداقل برسد و مردم عملاً مالک و ناظر بر دارایی‌های خود باشند،
- ۸ افزایش تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا و خرد در پارک‌های علم و فناوری و مراکز دانشگاهی،
- ۹ افزایش نقش بخش غیردولتی در شتاب بخشی به مشارکت مردم در اقتصاد،
- ۱۰ افزایش مشارکت مردم، ذی‌نفعان و نخبگان و صاحب‌نظران در تصمیم‌سازی اقتصادی.

۴. نتیجه‌گیری

تحلیل ظرفیت‌های مشارکت مردم در اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، بر اساس مدل «SOAR»، نشان می‌دهد که زیرساخت‌های قانونی لازم برای تحقق یک اقتصاد مبتنی بر مشارکت فعالانه مردم (اعم از بخش تعاونی و خصوصی واقعی) فراهم شده است. دستاورد اصلی نظام، نهادینه کردن مشارکت به‌عنوان یک اصل ساختاری در اسناد بالادستی و قانونی است که این امر به افزایش تعداد فعالان بخش غیردولتی و تدوین قوانین کلیدی (مانند قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی) منجر شده است.

جهت نیل به چشم‌انداز مشارکت مردم در اقتصاد، پیشنهاد می‌شود تمرکز از «ظرفیت‌سازی» به «اجرا و نظارت کیفی» معطوف شود. این امر مستلزم اصلاح رویه‌ها و تقویت نقش نظارتی مجلس و نهادهای متولی است تا اطمینان حاصل شود که نقش دولت واقعاً به «تنظیم‌گر» تقلیل یافته و بخش خصوصی مولد موتور محرکه اقتصاد می‌شود.

جدول ۵. یافته‌های کلیدی

یافته کلیدی	مدل (SOAR)
<ul style="list-style-type: none"> ■ هدف‌گذاری مشارکت دادن مردم در اقتصاد در نظام اقتصادی کشور ■ وجود سیاست‌های کلی، قوانین و مقررات پشتیبان ■ ابعاد بسیار گسترده حمایت دولت برای مشارکت دادن مردم در اقتصاد در نظام حقوقی ■ وجود نهادهای متعدد ملی و استانی برای رفع موانع تولید و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تقویت کسب‌وکارهای خرد و متوسط ■ گستره نهادهای نظارتی برای نظارت بر عملکرد مجریان از حیث افزایش مشارکت اقتصادی مردم ■ انسجام و هماهنگی فراقوه‌ای برای حل مسائل مربوط به مشارکت مردم در اقتصاد ■ بدنه کارشناسی جهت شناسایی فرصت‌های بالقوه در این زمینه ■ زیرساخت‌های متعدد و روبه‌رشد فراهم شده توسط دولت که مشارکت مردم در اقتصاد را افزایش می‌دهد ■ پیشرفت نسبی در شاخص‌های مربوط به توسعه مشارکت مردم در اقتصاد ■ رویکرد برنامه‌محور و کمی دولت مبتنی بر حل مسائل و پایش آن ■ حکم به «جلب مشارکت حداکثری مردم، ذی‌نفعان و نهادهای قانونی مردم‌نهاد تخصصی و صنفی در فرایند قانونگذاری» به‌عنوان یکی از اصول قانونگذاری و لزوم رعایت آن در لوابح و طرح‌های قانونی 	نقاط قوت (Strengths)
<ul style="list-style-type: none"> ■ وجود نیروی کار ارزان ■ فضای مثبت در عرصه فرهنگ کارآفرینی ■ کسب درآمد بیشتر ■ مبانی دینی-اخلاقی مروج فعالیت اقتصادی مولد مردم ■ ادراک مثبت مردم نسبت به ارزش کسب حلال ■ توسعه ابزارهای جدید برای مدیریت بهینه تولید ■ بستر فضای مجازی و هوش مصنوعی ■ توسعه ابزارهای جدید برای تأمین مالی فعالیت‌های اقتصادی ■ وجود طیف گسترده نهادهای عمومی غیردولتی و مردم‌نهاد ■ طیف گسترده بنیادهای تعاون و شرکت‌های تعاونی و سهامی کارکنان نهادهای مختلف ■ فرصت‌های متعدد سرمایه‌گذاری و ایجاد فعالیت اقتصادی مبتنی بر جغرافیای منحصربه‌فرد ■ تعداد قابل توجه نیروی متخصص و کارگران ماهر و متخصص ■ تعداد قابل توجه جامعه علمی و دانشگاهی کشور ■ پیشرفت نسبی در شاخص‌های مربوط به توسعه مشارکت مردم در اقتصاد ■ تعداد قابل توجه ظرفیت‌های قانونی بالفعل نشده و معطل مانده ■ انگیزه بالای مردم برای مشارکت در تصمیم‌گیری اقتصادی 	فرصت‌ها (Opportunities)

یافته کلیدی	مدل (SOAR)
<ul style="list-style-type: none"> دولت به‌مثابه «تنظیم‌گر» و نه تصدی‌گر یا کارفرمای بزرگ مطلق؛ کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیت‌های اقتصادی افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت جهت تحقق اقتصاد تعاونی پویا و شبکه‌ای جلب مشارکت مردم در تصمیم‌گیری تأمین بستر رقابت‌پذیری واقعی تحقق برنامه هفتم پیشرفت درخصوص مشارکت مردم در اقتصاد تأمین عدالت و برابری در شرایط فعالیت اقتصادی بین بخش‌های اقتصادی حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان بومی رقابت‌پذیر تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی؛ تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور؛ توسعه سرمایه انسانی دانش‌پایه و متخصص گسترش مالکیت در سطح عموم مردم جهت تأمین عدالت اجتماعی 	چشم‌اندازها (Aspirations)
<ul style="list-style-type: none"> افزایش سهم تعاونی در اقتصاد افزایش نرخ تحقق سند توسعه تعاون افزایش سهم بخش خصوصی در مقابل مؤسسات عمومی غیردولتی در واگذاری‌ها افزایش عمق بازار سرمایه افزایش مشارکت کارکنان در مدیریت تعاونی‌ها افزایش میزان مشاغل خانگی و کسب‌وکارهای خرد و اشتغال در این بخش افزایش استقلال، شفافیت و ثروت پایدار در ساماندهی شرکت‌های تعاونی در حوزه سهام عدالت افزایش تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا و خرد در پارک‌های علم و فناوری و مراکز دانشگاهی افزایش نقش بخش غیردولتی در شتاب بخشی به مشارکت مردم در اقتصاد افزایش مشارکت مردم، ذی‌نفعان و نخبگان و صاحب‌نظران در تصمیم‌سازی اقتصادی 	نتایج (Results)

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

جدول ۶. پیشنهاد توصیه‌سیاستی ویژه گزارش‌های راهبردی/نظارتی

ملاحظات	زمان‌بندی اجرا	دستگاه معین	دستگاه متولی	الزام‌ها و قیود اجرایی	توصیه سیاستی	نوع توصیه	ردیف
	میان‌مدت	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	دولت (سازمان برنامه و بودجه)	تخصیص منابع مالی هدفمند و تضمین شده در بودجه سنواتی برای طرح‌های مشارکتی تعاونی	تقویت و تداوم اجرای احکام حمایتی قانون برنامه هفتم به‌خصوص در زمینه مشارکت تعاونی‌ها	تداوم*	
	کوتاه‌مدت		سازمان بورس و اوراق بهادار	استانداردسازی گزارش‌دهی عملکرد این صندوق‌ها و الزام به سرمایه‌گذاری مستقیم در بخش تولید	تداوم و تقویت توسعه ابزارهای جذب سرمایه‌های خرد از طریق صندوق‌های سرمایه‌گذاری مردمی و ابزارهای نوین بازار سرمایه	تداوم*	
	میان‌مدت		شورای راهبری فناوری‌ها و تولیدات دانش‌بنیان	تدوین مصوبات لازمه در شورای راهبری فناوری‌ها و تولیدات دانش‌بنیان	تشویق و حمایت مالی شرکت‌ها و مؤسسات مردم‌نهاد شتاب‌دهنده در حوزه مشارکت دادن مردم در اقتصاد	اصلاح**	

ردیف	نوع توصیه	توصیه سیاستی	الزام‌ها و قیود اجرایی	دستگاه متولی	دستگاه معین	زمان‌بندی اجرا	ملاحظات
۱.	اصلاح**	تشویق نهادهای عمومی غیردولتی به طراحی و اجرای شبکه یکپارچه تولید در بخش‌های مختلف و افزایش تولید بخش خانگی و خرد و تأمین مالی بنگاه‌های متوسط	تصویب قانون و الزام نهادهای مذکور به ارائه برنامه مدون در این زمینه به مجلس شورای اسلامی	مجلس	نهادهای عمومی غیردولتی	میان‌مدت	
۲.	اصلاح**	تعیین نهاد ملی پایش مشارکت مردم در اقتصاد	تصویب قانون	مجلس	دولت - وزارت امور اقتصادی و دارایی	میان‌مدت	
۳.	اصلاح**	تقویت فرهنگ اشتغال و درآمدزایی و فرهنگ کارآفرینی و خلاقیت شغلی و فرهنگ سرمایه‌گذاری مولد در بخش خصوصی و تعاونی	تصویب قانون در زمینه الزام‌های تحقق فرهنگ اقتصاد مقاومتی	مجلس	شورای عالی انقلاب فرهنگی	بلندمدت	
۴.	اصلاح**	اصلاح اساسنامه‌های بنیادهای تعاون و شرکت‌های تعاونی کارکنان جهت مشارکت دادن کارگران و کارکنان در مدیریت بنگاه	تصویب قانون	مجلس	دولت	میان‌مدت	

* تداوم یا تقویت آیتم‌ها یا اقدام‌ها
** اصلاح رویه‌ها یا ایجاد سازوکارها

۵. منابع و مأخذ

[1] J. & Stavros, Jacqueline & Cole, Matthew, "SOARing towards positive transformation and change," Development Policy Review, 2013, 1 جلد.

[۲] ایمان تهرانی، سینا شیخی، محمدبرزگر خسروی، مهدی بهرامی حسن‌آبادی. «ارزیابی لایحه اصلاح قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران؛ گزارش اول: بررسی آسیب‌شناسانه قوانین بخش تعاون در ایران»، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۴.

[۳] معاونت پشتیبانی و برنامه‌ریزی، «گزارش پایش تحقق اهداف سند توسعه بخش تعاون»، مرکز پژوهش‌های اتاق تعاون ایران، تهران، ۱۴۰۳.

[۴] سازمان خصوصی‌سازی، «آمار واگذاری به تفکیک بازار عرضه، حجم واگذاری و طبقه‌بندی قانون سیاست‌های اصل (۴۴) ۱۴۰۴/۰۵/۳۱، ۱۳۸۰»، سازمان خصوصی‌سازی، تهران، ۱۴۰۴.

[۵] دیوان محاسبات کشور، «گزارش تفریغ تبصره (۶) عوارض و مالیات»، دیوان محاسبات کشور، تهران، ۱۴۰۳.

[۶] روابط عمومی اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی گیلان، «تخصیص تسهیلات ۸ همتی برای تعاونی‌ها»، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۳.

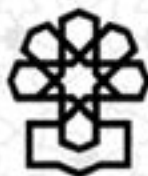
[۷] مدیرکل امور اقتصادی و دارایی استان تهران، «تهرانی‌ها امسال ۲۲۱ هزار مجوز کسب‌وکار به صورت برخط گرفتند»، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۴.

- [۸] مرکز آمار ایران، «مشخصات عمومی شرکت‌های تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون، رفاه، کار و امور اجتماعی»، مرکز آمار.
- [۹] خبرگزاری دانشجویان ایران، «پیش‌بینی رشد ۲۴ هزار دانش‌بنیان تا پایان برنامه هفتم»، خبرگزاری دانشجویان ایران ایسنا، ۱۴۰۴.
- [10] C. S. U. Extension, "Program planning: A guidebook for Colorado State University Extension," 2021.
- [11] F. Lyman, "The responsive classroom discussion: The inclusion of all students. Mainstreaming Digest," University of Maryland, College Park, MD, 1981.
- [۱۲] خبرگزاری مهر، «سهم ۱۱ درصدی بخش خصوصی از واگذاری‌ها»، خبرگزاری مهر، ۱۴۰۴.

گزیده سیاستی

مشارکت مردم در اقتصاد، از ظرفیتهای پس از انقلاب است که در مسیر تکامل قرار دارد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ | صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ | پست الکترونیک: majlis@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir